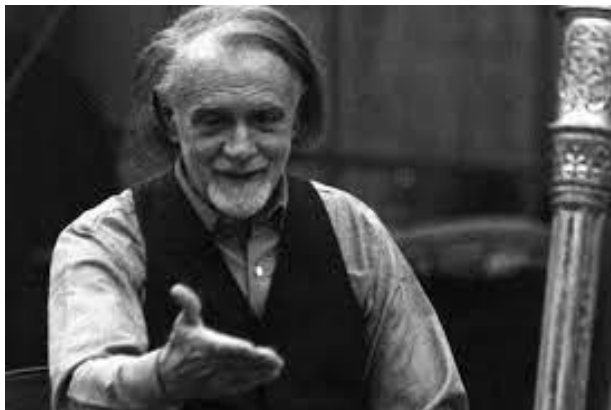

I.

KODÁLY, „A KRISZTUSI EMBER”

(2007)

Kodály Zoltán
(nyugat.hu)

Nádasi Alfonz bencés szerzetes, akivel Kodály évtizedeken át beszélgetett ókori latin és görög szerzők műveiről, a szentírásról, a liturgikus szövegek és dallamok jelentéséről, szerepéről, ezt írja könyvében: „Kodály tiszta lelkű keresztény, krisztusi ember.”² Véleményét könyve azon fejezetében fogalmazza meg, ahol Kodály kérdéseit, megjegyzéseit gyűjtötte össze a katolikus istentisztelet vasárnapi szövegeivel kapcsolatban.

Világosan kirajzolódik a legegyszerűbb mondatokból is, hogy az a Kodály szólal meg, aki nem hasonlít sem az országot nevelni akaró szakemberhez, sem az Akadémia elnökéhez, sem a legmagasabb szinten tanító főiskolai tanárhoz, de leginkább azokhoz hasonlít, akiket legjobban szeretett, a gyerekekhez.³

Hadd idézzem Kodály 1949-ben kelt sorait: 1920 körül kezdtem ráeszmélni, hogy nem vagyok a magamé, mindenki annyit ér, amennyit a köznek használni tud. (Goethe: valami hasznosabbat, Móricz: egy könyvvel többet.) Ugyanakkor beláttam, hiába akarunk itt akármit, új közönséget, új népet kell itt felnevelni, ha

¹ Megjelent az ÖSSZHANG c. kötetben, amely válogatást tartalmaz Tardy László egyházzenei írásaiból. Szerkesztette: Szalay Olga, Budapest, 2018.

² Nádasi Alfonz OSB: Mi mindenre emlékezett Kodály? 71.o.

³ Nádasi Alfonz OSB: Mi mindenre emlékezett Kodály? 71.o

élni akarunk... Itthon akartam új világot teremteni. Letettem a tollat, a gyerekek közé ültem, palatáblára rajzolgatva nekik, olyat, amit megértettek.⁴

„Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába” – figyelmeztette egy alkalommal Jézus tanítványait. Az lesz olyan, mint a gyermekek, aki közéjük ül, rajzolgat nekik, aki megnyitja számukra azt a kincsesházat, amelyből merítve, gazdagodva megszülethet az új közösség, az új nép, az új ember.

A gyermekek közé ülni közel 40 éves fejjel legalább akkora áldozatot kívánt, mint amit Jézus kért a gazdag ifjútól, aki követni akarta őt: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van és árát oszd szét a szegények között. Aztán jöjj, és kövess engem.” A tudásban, szellemiekben már komoly gazdagságot magáénak mondható Kodály a lemondást választja:

Idestova egy emberöltő óta foglalkozom az iskolai énekkel. Teszem ezt saját káromra: zeneszerző munkám rovására. Micsoda „világhírt” szalasztottam el, hogy nem fejeztem be a szimfóniát Toscanini életében! De nem bántam: sürgősebbnek láttam, amit a helyett műveltem. Fontosabbnak a magyar ifjúság jövőjét, mint a magam jelenét.

– emlékezik vissza 1961-ben.

„Amit egynek a legkisebbek közül tettetek, azt nekem tettétek.” – mondja Jézus az őt hallgatóknak, másutt pedig ezt olvassuk az Evangéliumban: „Azért jöttem, hogy örömök legyen, mégpedig bőségben legyen.” Kodály idevágó szavai:

Nem látjuk el gyermekeinket elég öröm-vitaminnal, hogy legyen miből táplálkozniok, mire felnőnek. Engem is jóformán az tartott itthon. Valahányszor a határ felé tekintettem, fölmerült előttem egy csomó testileg-lelkileg rongyos magyar, nem eresztettek. Ha testi rongyosságukon nem segíthettem is, meg kellett próbálnom a lelkit enyhíteni. Ebben még sok a tennivaló, amennyire rajtam áll, ezentúl is kiveszem a részem belőle.⁵

Kivette belőle részét egész életén át. Azt kell csodálnunk, hogy ilyen szellemilelki-erkölcsi alapállással mégis oly sok remekművel gazdagította

⁴ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet. 1989: 166.

⁵ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet. 1989: 175.

nemcsak a magyar, de az egyetemes zenekultúrát is. Honnan volt ereje az életre szóló program melletti kitartáshoz annyi kudarc, értetlenség és akadály mellett?

Gyermekkorom csupa öröm és napsugár volt. Ebből élek máig. Aki akkor megtelt napfényel, könnyen bírja később a háborús napokat...⁶

– emlékezik vissza a galántai évekre. De csak az láthatta meg a testileg-lelkileg rongyos magyart, aki nemcsak fizikai értelemben töltekezett napfényel, hanem lelkileg is. Egykori hittanárára, Toldy Bélára a Nádasi Alfonzzal folytatott beszélgetésekben többször hálás szívvel emlékezett: „Csodálatos ember volt! Hogy ilyen a hitem, részben neki is köszönhetem.”⁷ A gimnazista diák érzékeny hitéről a férfikarra írt Stabat Mater hangjai vallanak (melyet templomi kórusaink manapság Bárdos Lajos vegyeskari átíratában énekelnek), hittanára iránti tiszteletéről, a gimnáziumban hallottak-tanultak továbbéléséről a Toldy Bélának ajánlott *Öt Tantum ergo*. Az öt rövid tétel az egyházi zene nagy korszakait idézi: az egyszólamú első a gregoriánt, az imitációs második Palestrina világát, a háromszólamú harmadik a 17. század derűs dúr hangzását, a negyedik Haydn klasszikus stílusát, míg az ötödik Liszt misztikus világát. Mégis mind Kodály hitének, az Eucharistia iránti tiszteletének mélységes foglalata. Az 1928-ban komponált egynemű kari változatot egy évvel később *Pange lingua* címmel vegyeskarra is átdolgozta, újabb esztendő múlva megtoldotta egy fantázia-szerű orgona Prelúdiummal.

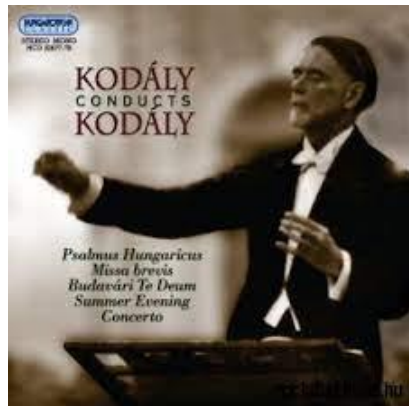
A diákkorában szívesen ministráló Kodályt mélyen megérinthette a katolikus liturgia középponti eleme, az Eucharistia tisztelete. A *Pange lingua* himnusz több formában történt megzenésítése mellett átvitt értelemben erre utal egyik oratórikus főművének, a *Psalmus Hungaricus*nak főtémája is. A sorkezdő hangok egymásutánja (E-G-A-G-C'-H-A-G) Aquinói Szent Tamás egy másik verses eucharistia-énekének, a *Lauda Sion* szekvenciának első dallamsorát adja ki. Mintha a nevüket versfőben megörökítő költők módjára dolgozott volna a mások hitétől soha nem elhatárolódó, a komponálás tekintetében már akkor ökumenikusan gondolkodó Kodály is: a protestáns zsoltárszöveg dallamába beépítette a legkatolikusabb hittitkot elbeszélő szekvencia hangjait.

Ugyanígy a belső élmény és az élet kínálta lehetőség bontotta ki a 20. század egyik legszebb misekompozíciójának, a *Missa brevis*nek zenei anyagát. A 30-as

⁶ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet. 1989: 175.

⁷ Nádasi Alfonz OSB: *Mi mindenre emlékezett Kodály?* Felsőmagyarországi Kiadó, 2000.

években telente Galyatetőn pihenő Kodály többször helyettesítette a rossz idő miatt távol maradó kántort. A csendes misék alkalmával az volt a feladata, hogy a mise cselekményéhez, annak tartalmához illő orgonajátékot szólaltasson meg. Tudta, hogy ez számára nem lehet rutinszerű feladat, hiszen eleget bosszantották a misék alatt hallott rossz orgonajátékok: Orgonisták! Sok bárgyú rögtönzés. Készüljön írásból. [...] A gyakorlott orgonista percre tudja, mennyi ideje van: tessék előre átgondolni, és ne értelmetlen zagyvalékkal betölteni! [...]

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Introitus \(3:09\)](#)

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Kyrie \(2:49\)](#)

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Gloria \(4:38\)](#)

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Credo \(6:52\)](#)

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Sanctus \(3:13\)](#)

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Benedictus \(4:17\)](#)

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Agnus Dei \(6:11\)](#)

[Missa brevis - for solo voices, mixed choir and orchestra: Ite missa est \(3:43\)](#)

Kodály Zoltán: Missa brevis szóló énekhangokra, vegyeskarra és zenekarra (1944)
Gyurkovics Mária, Gáncs Edit, Cser Tímea (szoprán), Tiszay Magda (alt), Rösler Endre
(tenor), Littasy György (basszus), Budapesti Kórus (karigazgató: Forrai Miklós), Magyar
Állami Hangversenyzenekar, vezényel: Kodály Zoltán (A felvétel éve: 1956)

© 2011 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Orgonistáink közt még igen kevesen ébredtek tudatára, hogy az ő működésük is szolgálat, szoros összefüggésben a papéval. Ebből első következmény volna a felelősségérzet, hogy az orgona minden megszólalása, minden zizzenése összefüggjön, hangulati visszhangban legyen az áldozat minden mozzanatával.⁸

⁸ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet 1989: 291-292.

Külön feladat a csendes mise. Különösen, ha ének nincs, félóra értelmetlen ide-oda csúszkálás helyett bizony jobb volna alkalmas remekműveket összeválogatni. Olyan szegény az orgonairodalom?⁹

Mivel sohasem tartozott a vizet prédikáló, de bort ivó emberek közé, valóban előre készült a várható alkalomra, hiszen a téli havazás bármikor megakadályozhatta a kántort, hogy feljusson a galyatetői kápolnához. A bizonyára írásban készített vázlatokból 1942-ben született meg a Csendes mise orgonára, melynek dallamai annyira a mise menetéhez, sőt szövegéhez igazodtak, hogy – némi bővítéssel – ebből született meg 1944-ben a Missa brevis vegyeskarra és orgonára írt formája, majd 1952-ben annak nagyzenekarral kísért változata.

A templomokban a nép énekére is odafigyelt:

Az új énektár (Harmat – Sík: Szent vagy, Uram, 1931) nagy lépéssel vitte előre a dolgot, de ez csak az első lépés. A munka nincs befejezve. Abban az időben, mikor a magyar szellem védekezésre képtelenül zsibbadt, az idegen, többnyire selejtes német dallamok özöne árasztotta el a templomot is, csak úgy, mint a világi életet. Minden alkalmat fel kell használni, és lassan, fokozatosan helyettesíteni őket szebb, magyarabb dallamokkal. Az a hatalmas munka, amellyel az Egyház az utóbbi évtizedekben visszaállította a gregorián ének ősbibb és egyben művészbibb formáját, példa lehetne az egyházi népének reformjában is. De ha magyarok akarunk maradni, minden percet, amit az Egyház erre a célra csak enged, templomban és azon kívül, magyar népénekkel töltsünk be! Ha faluhelyen háttérbe szorul a nép aktív részvétele a közös templomi énekben, annak könnyen a vallásos érzület vallhatja kárát!¹⁰

Anyanyelven való aktív részvétel a liturgiában – hirdeti a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja előtt 30 esztendővel!

A megálmodott jövő szempontjából komoly lehetőséget lát az egyházi iskolákban:

A katolikus gimnáziumok világító tornyai lehetnének a megújuló magyar zenekultúrának, ha istentiszteleti használatra elővonnék a latin nyelvű egyházi

⁹ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet 1989: 291-292. 88 Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet 1989: 292 oldal.

¹⁰ 92 oldal. 89 Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet 1989.

énekek remekeit Palestrinától máig. A protestáns iskolák hasonló csodákat tehetnének a francia zsoltár karmunkolásainak, továbbá a német és angol motett-irodalom remekeinek előadásával.¹¹

Ez azonban kevés. A maga és zeneszerző társai számára megfogalmazott cél: Eredeti műveket kell írni: szövegben, dallamban, színben a gyermeklélekből, gyermekhangból kiindulókat.¹²

Kodály az első az európai zene történetében, aki tud a gyermekek nyelvén, az ő lelkükkel és hangjukkal imádkozni Teremtőjéhez. Milyen öröm a betlehemezés, pásztorjáték, amikor a Karácsonyi pásztorjáték dallamaira táncol szív és lélek. Az Angyalok és pásztorok fenséges és egyben gyermeki párbeszéde a betlehemi esemény népi fantáziájú, ezer színű kibontása:

*Azt sem tudjuk, gazda, merre menjünk,
Mégis egyre sürget, hogy siessünk ...
De mit vigyünk a Gyermekeknek,
kit az égből kijelentnek.*

– majd az újra felcsendülő, egyre diadalmasabban zengő Glória a magyar gyermek ujjongó karácsonyi örömét sűríti magába. Az evangéliumi örömhír így még magyar ajkon nem zengett. A Vízkereszt, a Pünkösdlő, a Jelenti magát Jézus, a 150. Genfi zsoltár, az Ave Maria hangjai ezer színben bontják ki, mint lett életté, a magyarság húsává-vérévé a kereszténység, Szent István vetése ezer év alatt.

A múltba visszatekintő, azt kutató, a jelen kérdéseire választ kereső hívő Kodály énekesei – gyermekek, ifjak és felnőttek, egyre több – három, négy és hat – szólamban kiáltják együtt:

*Hol vagy István király?
Téged magyar kíván,
Gyászos öltözetben
Teelőtted sírván.*

¹¹ pótolni adatokat

¹² pótolni adatokat

A 18. századi egyházi énekek – közülük való az Ének Szent István királyhoz is – a panaszkodás, sírás, elkeseredés szavaival fohászkodnak az ég felé és ez a hang Trianon után, a két világháború között újra felerősödött. De Kodály nem áll meg a panasznál, a Jézus és a kufárok Jézusaként izzó haraggal kiált azokra, aki a nemzet templomát „rablók barlangjává” tették. A Psalmus Hungaricus átkát: „keserű halál szálljon fejére”, a Budavári Te Deum zaklatott esengését: „Miserere nostri Domine” egyaránt a jövőben beteljesülő isteni ígéret oldja fel:

*Az igazakat Te mind megtartod,
a kegyeseket megoltalmazod,
a szegényeket fölmagasztalod.*

„In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum” – hangzik a Te Deum végén. Előbb a kettős fuga szólamainak rohanásában, majd az egymásra épülő kvarthalmaz egeket megnyitó ünnepi ragyogásában zeng: „Te vagy, Uram, én reményem, ne hagyj soha szégyent érnem!”

Elgondolkodtató, hogy ebből az ünnepi ragyogásból, mely oly sok zenemű befejezésekor ragad magával bennünket Bachtól Lisztig, Kodály mindig visszavonul, ahogy Jézus is kiszakítja magát az őt ünneplő tömeg öleléséből. A Psalmus Hungaricus, a Budavári Te Deum, a Missa brevis „dona nobis pacem”-jének pianissimo kicsengése egy már 20 éves korára megérett lélek mindvégig megőrzött szemérmessége, mely a rivaldafényből a lélek kamrájába visszavonuló ember elcsendesedése, az Atyához hazatalált gyermek megnyugvása. Ez az örökkévalóságba beleolvadó hang zeng a két korai Mária-ének, az 1900 körül született Ave Maria és az 1902-ből való Assumpta est Maria és még sok Kodály mű befejező ütemeiben.

Budavári Te Deum - for solo voices, mixed choir and orchestra (21:57)

Kodály Zoltán: Budavári Te Deum szóló énekhangokra, vegyeskarra és zenekarra (1936)

Szecsődy Irén (szoprán), Tiszay Magda (alt), Udvardy Tibor (tenor), Faragó András,
Budapesti Kórus (karigazgató: Forrai Miklós), Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara,
vezényel: Kodály Zoltán

(A felvétel éve: 1958)

© 2011 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Írásom címében Nádasí Alfonz megállapítását idéztem: „Kodály tisztalelkű keresztény, krisztusi ember”. A Krisztus szó „Fölkent”-et jelent: „Az Úr lelke rajtam, ő kent föl engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, ő küldött engem, hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket...” – hangzanak Jézus szájából Izaiás próféta szavai a názáreti zsinagógában. A választott nép

történelmében Isten parancsára felkenték a királyokat, prófétákat, mindazokat, akiknek szívükön kellett viselniük a választott nép sorsát.

Mi lehetett a hajtóerő, amely minden akadály ellenére máig egyenes úton hol repítette, hol vonszolta ennek az életnek a szekerét? Egy reménytelen, viszonzatlan, viszonzhatatlan szerelem. A néphez, melynek ezredéves látható története, és talán még jobban nyelvében, dalában élő több ezeréves láthatatlan élete ellenállhatatlanul vonz, vérségi kötelék nélkül is.¹³

– írja Kodály a Visszatekintés előszavában. A Háry János záró kórusában pedig kimondja a legjellemzőbbet, amit e népről valaha mondtak: „Áldott nép!” Csak az mondhatja ezt hitelesen, aki megtapasztalta ezt az „áldottságot”, amely nem érdem és dicsőség, hanem feladat és küldetés, gyakran küzdelem és gyötrelem, s a gyümölcsök többnyire csak évszázadok alatt érnek be. Így lett ő a magyarság számára „fölkent”: „lantos... néptanító, kubikos, téglahordó, pallér, orvos, ami csak kellett” és szeretett volna „minden egyéb lenni, amire szükség volt.”

**Kodály: Háry János, Singspiel in 5 Scenes, Op. 15 - original version - Act 4 -
Finale:...(9:57)**

Kodály Zoltán: Háry János-IV. felvonás-zárójelenet

© 1974 Decca Music Group Limited

¹³ Visszatekintés bev.

II.
KODÁLY ZOLTÁN, AZ EGYHÁZI ZENE „PEDAGÓGUSA”
130 éve született a 20. századi zene egyik óriása
(2012)

Az 1990-es évek elején egyházzenei konferenciát rendeztek a portugáliai Fatimában. A téma a zsinat utáni liturgikus zene volt. Minden résztvevőnek saját hazája egyházzenejéből kellett valamit bemutatnia. Az első két nap után az a vélemény alakult ki, hogy a 20. század második felének zenei stílusa nem megfelelő a liturgiában való alkalmazásra. A harmadik napra már csak Ausztria és Magyarország zenéje maradt. Az osztrákok Anton Heiller egy vesperását mutatták be, én Kodály Magyar miséjét, Szőnyi Erzsébet magyar nyelvű Stabat Mater-ét, Koloss István, Dobos Kálmán és Sáry László egy-egy művének hangfelvételét vittem. A bemutatás után a konferencia elnöke így szólt:

Fogalmazhatjuk újra a záródokumentumot, mert az osztrákok és magyarok megmutatták, hogy ma is lehet a liturgia számára megfelelő műveket írni. Majd hozzátette: Szerencsések a magyarok, hogy volt egy Kodályuk, aki az egyházi zenében is olyan mércét adott, melyet még az őt követő harmadik generáció is irányadónak tart.

A liturgia, a liturgikus esemény a közösségért és a közösséggel együtt végzett istentisztelet. Ebben mindenki egyénileg, de egyben a közösség tagjaként vesz részt. Kodály Zoltán egybegyűjtött írásainak (Visszatekintés) előszavában ezt olvassuk: „A néphez, melynek ezeréves látható története és talán még jobban nyelvében, dalában élő többezeréves élete ellenállhatatlanul vonz magához, vérségi kötelékek nélkül is.” Ez a vonzalom munkált benne akkor is, amikor liturgikus zenét komponált. Nem akart és talán nem is tudott eltekinteni attól, kik lesznek a hallgatók, kik vesznek majd részt a liturgiában. Tudta, hogy szintézisbe kell hoznia egyéni mondandóját a közösség által hordozott, évszázadok során kialakult, továbbadott értékekkel, még ha azok gyakran rejtettek maradtak is. De azt is célul tűzte maga elé, hogy a magyarság számára hidat épít, bekapcsolja az európai zene másfélezer éves örökségének folyamatába.

Egykori nagyszombati tanára, Toldy Béla kérésére írt kis sorozata és az abból később kialakított Pange lingua-ciklus ilyen „pedagógiai” célzatú mű. Zenei tekintetben rossz emlékei közé tartozott a nagyszombati iskola vasárnap

délutáni istentiszteletein felhangzó Tantum ergo sora. Ezért a 19. századi, többnyire gyenge német darabok helyett öt új művet küldött az iskola diákjai számára. Az Öt Tantum ergo minden egyes darabja az európai zene kiemelkedő stílusaihoz vezeti az éneklő gyermekeket: az első a többzeberéves egyszólamú zenekultúrához, melyből a gregorián is táplálkozott; a második a 15-16. századi mesterek varázslatos világához, Josquin, Lassus, Palestrina zenéjének modális hangzása felé épít utat. A harmadik az ugyancsak ekkor virágzó népi többszólamúság dúr harmóniáinak üde csengésébe avatja be az énekeseket. A negyedik a 18. század folyamán uralomra jutó klasszikus stílus legtisztábban Haydnnál megtalálható egyszerű formáját mutatja fel; az ötödik Liszt Ferenc transcendens zenei nyelvét idézve táplálja a zenére szomjazó gyermekeket. A ciklussá formált öt tétel elé 161 pedig orgona előjátékot (Praeludiumot) készített, melyben az első tétel dallamát Bach polifóniájának eszközeivel dolgozta fel.

A Praeludium kéziratával egy angliai látogatás alkalmával egészen meglepő módon találkoztam. Feleségemmel Alan Tongue Cambridge-i karmesternél voltunk vendégségben (többször vezényelte ének–zenekarunkat), aki elvitt bennünket a magyar szecessziós festészet egyik kiváló mesterének, Nagy Sándornak lányához, Hervay Eszterhez. Teázás közben mesélt gyermekkori élményeiről, melyeket édesapja gödöllői lakásán élt át. Neves vendégek fordultak meg náluk, köztük zenészek: Dohnányi, Bartók, Kodály és mások. Édesapja javaslatára többször rögtönöztek a vendégek: a költők verset írtak, a festők egy megadott témára vázlatot, képet készítettek, a zenészek improvizáltak, hol hangszereken, hol kottapapíron. A történet e pontjánál Hervay Eszter felállt, és a szekrény fiókjából több megsárgult kottalapot vett elő. Én meglepődve ismertem fel a Pange lingua orgona-Praeludiumának kéziratát. Az első oldal alján ez volt olvasható: „Nagy Sándoréknak szeretettel 1929 tavaszán Kodály Zoltán”.

Kodály munkatársa, Vargyas Lajos rendezte sajtó alá a zeneszerző kis papírdarabkákra írt jegyzeteit, melyek mennyiségét a kiérlelt, közre is adott írások háromszorosára becsülte. (A kötet címe: Közélet, Vallomások, Zeneélet). Ebben külön fejezetbe gyűjtötte az egyházi zenével kapcsolatos jegyzeteket. Sokat tanulhatunk belőlük.

Egyik jegyzetlapján Pázmánytól idéz:

Az egyház zenészenek, mint Pázmány mondja a jó tanítóról, „nem arra kell nézni, hogy ötet csodálják, hanem hogy az ő szavai tüzek legyenek, melyekkel felgerjedjen a hallgatók szíve; esztenek [ösztökélő] bot

legyenek, melyek jóra izgassák a késedelmeseket, erős nyilak legyenek, melyek a szívek keménységét megszaggassák.¹⁴

Kodály ilyen „öszökélő bot” volt a fővárosi templomok karnagyai, orgonistái számára. Palestrinával kapcsolatban írja:

...itt-ott ... többször kerül a név a templomkapukra. Hogy a szelleme is megszólal-e ugyanakkor a templomkóruson, az más kérdés. ... Dallamait nem halljuk, nem szárnyalnak, eltűnnek az egyhangú akkordszövedékben. ... Ha Palestrina mise van műsoron, illő a változó részeket is eredeti dallammal, orgonakíséret nélkül énekelni...¹⁵

Érthető, hogy érdekelte, hogyan hangzik a templomokban Palestrina zenéje, hiszen zeneszerzői stílusában komoly gazdagodást hozott a Palestrina stílussal való több évtizedes foglalkozás. Ebben ismerte fel „az igazi, időtálló lényegét a jó stílusnak.” Ezt akarta továbbadni zeneszerző növendékeinek is, hogy a dallamépítkezésben, a szólamvezetésben, az imitációs technikában kellő jártasságra tegyenek szert.

Nádasi Alfonz (1909–1997)
bencés szerzetes, gimnáziumi tanár
(arcok)

¹⁴ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet, 1989: 291.

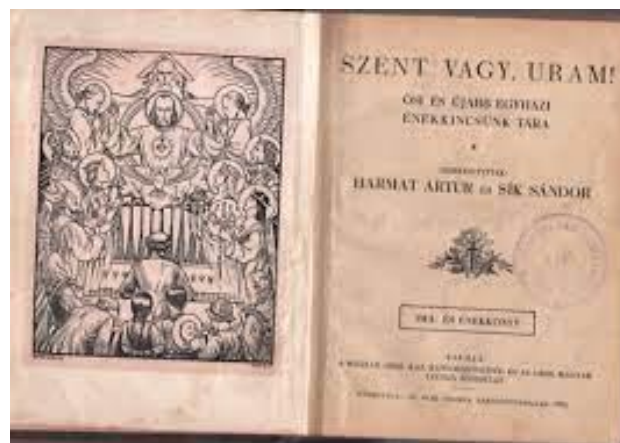
¹⁵ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet, 1989: 289–290.

Nádasi Alfonz bencés szerzetes visszaemlékezéseiből tudjuk, mennyire foglalkoztatta Kodályt az Egyház ősi zenéje a gregorián. Egy jegyzetlapon ez olvasható:

A gregorián nem esett le egyszerre az égből... A gregorián emberi mű... Századokon át gyűlt, változott, s az Egyház örökifjú, folyton megújuló természete biztosítja: még fog változni.¹⁶

Kodály Zoltán, felesége, Emma asszony halála után azt kérte Alfonz atyától, hogy az évenkénti megemlékező szentmiséken (a Szent Család templomban november 22-én, Szent Cecília napján) mindenkor gregoriánt énekeljenek. Ezt tesszük az ő halálévfordulóján is minden év márciusának elején itt, a Budavári Főtemplomban, immár 44 éve.

Kodály érdeklődéssel fordult az egyházi ének felé is. Itt is a gyökerek kutatása, megismerése vezette. A reformátusok 1751-ben megjelent énekgyűjteményét, melynek szövegei 1569 óta ismeretesek, teljes egészében lemásolta, majd a Kisdi Benedek egri érsek által 1651-ben kinyomtatott Cantus Catholici dallamaival vetette egybe. A protestáns egyházzenevel való kapcsolatából nagyszerű zsoltár feldolgozások születtek (köztük a Psalmus Hungaricus), a katolikus népénekek egy része pedig beépült az egyházi évhez kapcsolódó művek (Angyalok és pásztorok; Vízkereszt; Pünkösdlő stb.) zenei anyagába.

Az 1931-ben kinyomtatott új katolikus énektár, a Szent vagy, Uram! előkészítésében maga is közreműködött. Előszavában a szerkesztők (Harmat

¹⁶ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet, 1989: 296–297.

Artúr, Sík Sándor) ezt írják: E túlon túl súlyos munkában a szerkesztők... nem vállalták egyedül a felelősséget, miért is a kiadók régi magyar zenénk legjelesebb tudósának, Kodály Zoltánnak közreműködését kérték ki.... A régi dallamok Kodály közreműködésével autenticitást nyertek. Az orgonisták-kántorok munkáját nagyon szigorúan ítélte meg. Egyik jegyzetében így ír: Orgonisták!

... Az istentisztelet művészi egység ... Orgonistáink közt még igen kevés ébredt tudatára, hogy az ő működése is szolgálat, szoros összműködésben a papéval...Ebből első következmény volna a felelősségérzet, hogy az orgona minden megszólalása, zizzenése összefüggjön, hangulati visszhangban legyen az áldozat minden mozzanatával...¹⁷

Az ő idejében még a csendes misék egy részén az orgonistának halk játékkal kísélnie kellett a liturgikus cselekményt. Arra, hogy milyennek képzelte egy csendes misén az orgonista közreműködését, maga adott példát az *Organoedia ad missam lectam* (Orgonajáték az olvasott miséhez) c. művével. (Volt tapasztalata, hiszen a téli pihenések alakalmával gyakran helyettesítette a galyatetői kápolnában a kántort.) Az *Organoedia* zenei anyagát felhasználva írta meg a világháború befejezése előtt a *Missa brevist* szólistákra, vegyeskarra és orgonára, melyet templomunk énekkara is műsoron tart. Mindkét műben található olyan dallamok, melyek a rendszeresen templomba járó hívek számára ismerősek voltak. Az *Introitus* és *Kyrie* dallama a „Szent vagy, Uram, szent vagy” éneket, a *Gloria* kezdése a „Jöjj Szentlélek Úristen”-t, a *Sanctus* bevezetése az „Égből szállott szent Kenyér” énekünk harmadik sorát juttatja eszünkbe. De az egész művet átszövik olyan, a gregorián zenéből származó motívumok, melyek ugyancsak ismerősek a hívek számára. Így akarta megteremteni azt a művészi egységet a zene, a liturgia és a résztvevők között, melyről a fenti idézetben szól.

Jegyzeteiben a miéltre is megadja a választ:

A népdalfeldolgozások [hozzátehetjük: a népének és gregorián feldolgozások] korszakán keresztül fejlődhetünk csak, ha minden kedvez, olyan nagyobb egyéni művekig, amelyekben majd a nép is magára ismer, mert úgy érzi, köze van hozzá, része van benne.¹⁸

¹⁷ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet, 1989. 292.

¹⁸ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai. Közélet, vallomások, zeneélet, 1989.

Budavári Te Deum
für Soli, gemischten Chor und Orchester
(1936)

Zoltán Kodály
(1882 - 1967)

Allegro risoluto $\text{♩} = 116$

Soprano
 Alto
 Tenore
 Basso

Te De-um lau - da - - - mus,

Piano

3

Te Do-mi-num con-fi - te - - - mur. Te as-ter-num

Te Do-mi-num con-fi - te - - - mur. Te as-ter-num

3

© Copyright 1937 by Universal Edition A.G., Wien
© Copyright assigned 1952 to Universal Edition (London) Ltd., London
Universal Edition UE 10849

(Ilyen az 1936. szeptember 2-án templomunkban bemutatott Budavári Te Deum is!) A Magyar misében, melyet nemcsak az énekkar, hanem templomunk híveinek jelentős része is ismer és énekel, sem gregorián, sem népének motívumok használatát nem találjuk. A mű egy olyan „zenei hitvallás”, mely magába ötvözi mindazt a tapasztalatot, melyet Kodály a magyar és az európai egyházi zene többszáz éves hagyományából egy élet folyamán magába sűrített. Megtaláljuk benne a liturgia szellemének megragadását, a zene és a liturgikus cselekmény folyamatának egységét, az egyéni hangvétel és az egyetemes zenei örökség olyan szintézisét, mely méltán keltette fel a hívek, az énekesek mellett a külföldi szakemberek csodálatát is.